

Рівненський інститут післядипломної педагогічної освіти
Комунальна науково-методична установа
«Березнівський районний методичний кабінет»
Березнівської районної ради
Городищенська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів

Конкурс-ярмарок педагогічної творчості

*Номінація «Українська
мова та література»*

Шляхи формування та розвитку комунікативної компетентності учнів на уроках української мови та літератури

**Ящук Раїса Володимирівна,
вчитель української мови та
літератури**

Березне – 2017

Ящук Р.В. Шляхи формування та розвитку комунікативної компетентності учнів на уроках української мови та літератури. Навчально-методичний посібник. Городищенська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів. — Березне, 2017 – 41с.

У навчально-методичному посібнику на основі дослідження та аналізу досвіду роботи вчителя української мови та літератури розкривається питання формування та розвитку комунікативної компетентності учнів на уроках української мови та літератури.

Суть досвіду полягає у розкритті основних шляхів формування та ефективності розвитку комунікативної компетентності, що робить навчання цікавим, інтенсивним та ефективним у засвоєнні знань, завдяки чому покращується навчально-виховний процес, формуються дослідницькі навички учнів та їх пізнавальний інтерес.

Навчально-методичний посібник розрахований на вчителів української мови та літератури загальноосвітніх шкіл, ліцеїв та гімназій.

Рецензенти:

Н.П.Хвищук, методист комунальної науково-методичної установи «Березнівський районний методичний кабінет» Березнівської районної ради.

Л.Є.Гурінчук, директор Городищенської ЗОШ І-ІІІ ступенів.

Г.А.Боровець, заступник директора з навчально-виховної роботи Городищенської ЗОШ І-ІІІ ступенів.

*Схвалено науково-методичною радою Комунальної науково-методичної установи «Березнівський районний методичний кабінет»
Березнівської районної ради
(протокол №1 від 07 лютого 2017 року)*

Зміст

Передмова.....	4
1. Мета і завдання формування комунікативної компетентності в навчально-виховному процесі.....	5
2. Система впровадження досвіду.....	6
3. Основні шляхи формування комунікативної компетентності на уроках української мови.....	7
4. Основні шляхи формування комунікативної компетентності на уроках української літератури.....	8
5. Очікувані результати.....	9
6. Висновки.....	14
7. Додатки:	
7.1 складові комунікативної компетентності.....	15
7.2 основні джерела збагачення активного словника учня.....	15
7.3 складання діалогу (робота в парах). Алгоритм.....	16
7.4 умови для виховання творчих здібностей школярів.....	16
7.5 структура задоволення природних духовних потреб учнів засобами словесності.....	17
8. Формування та розвиток комунікативної компетентності учнів на уроках української мови:	
8.1 Склад. Поділ слів на склади. Наголос. (5 клас).....	18
8.2 Ступені порівняння якісних прикметників, їх творення. (6 клас).....	21
8.3 Діеприкметник як особлива форма дієслова. (7 клас).....	25
9. Формування та розвиток комунікативної компетентності учнів на уроках української літератури:	
9.1 Ірина Жиленко. «Жар-Птиця», «Підкова», «Гном у буфеті». Поетичні роздуми про дружбу, доброту, красу, про людське щастя і шляхи до нього, про те, що може врятувати сучасний світ.....	27
9.2 Панас Мирний. «Хіба ревуть воли, як ясна повні?». Жіночі образи. Утвердження народних поглядів на чесне, духовно здорове життя людини. Художні особливості твору (10 клас).....	29
9.3 Леся Українка. Пейзажна та інтимна лірика. Вірші «Хвиля», «Стояла я і слухала весну...», «Уста говорять: «Він навіки згинув!» (10 клас).....	33
10. Використана література.....	35

Передмова

Комунікативна компетентність – вища здатність особистості, яка дає змогу розв’язувати проблеми, що виникають у різних життєвих ситуаціях на основі знань, мовних та позамовних умінь та навичок спілкування, набутих особистістю під час природної соціалізації, навчання та виховання. Тому головним завданням учителя є створення умов для формування творчої, компетентної особистості, здатної реалізувати свій потенціал в суспільстві.

Актуальність досвіду: Актуальність теми обумовлена сучасними тенденціями в освіті. Сьогодні школа повинна забезпечити формування і розвиток інтелектуальної, творчої та ініціативної особистості, здатної жити за принципово нових умов, з обов’язковою реалізацією себе в суспільстві. Тому завданням вчителя є не лише дати учням певний обсяг знань і вмінь, а й навчити їх бути комунікабельними, контактними, з адаптацією до життєвих ситуацій, які постійно змінюються, оволодівати інформаційними технологіями, вміти вбачати труднощі і шукати шляхи раціонального їх розв’язання. Тому значна роль належить саме комунікативній компетентності, тому що саме вона означає не лише вміння спілкуватися рідною та іншими мовами, а ще й характеризується вмінням взаємодіяти з людьми.

Ідея досвіду: Працюючи над формуванням та розвитком в учнів комунікативної компетентності на уроках української мови та літератури, вчитель має унікальну можливість інтенсифікувати процес навчання, зробити його більш наочним та динамічним, формувати дослідницькі та пізнавальні вміння, та, частково, інших компетентностей: соціальних, полікультурних, інноваційних та ін. Це забезпечить швидке й міцне опанування учнями начального матеріалу, розвиватиме пізнавальні здібності й розумові якості, сприятиме активізації їх пізнавальної діяльності. Навчання стає більш цікавим та інтенсивним, а тому й ефективнішим для засвоєння знань, покращує рівень унаочнення навчального матеріалу.

Науковою основою роботи є погляди вчених: В. Сухомлинського, О. Біляєва, Л. Мацька, а також праці Л. Щерби, М. Жинкіна, І. Синиці, у яких відображено психологічні аспекти проблеми формування мовленнєвої компетентності.

Мета і завдання формування комунікативної компетентності в навчально-виховному процесі

Підвищення професійної компетентності вчителя української мови та літератури

Активна діяльність учнів

Розробка і запровадження ефективних методів навчання

Формування культури усного та писемного мовлення як засобу вільного спілкування

Розвиток науково-методичних досліджень педагогів

Розвиток інтелектуально-особистісного потенціалу учнів

Створення навчально-методичної бази для самоосвіти

Реалізація творчого розвитку особистості

Сприяння розвитку духовності учнів

Система впровадження досвіду

Основні шляхи формування комунікативної компетентності на
уроках української мови

Створення
мовленнєвих
ситуацій

Виконання
завдань в
парах

Створення
проблемних
ситуацій, їх
розв'язання

Збагачення
словникового
запасу учнів

Формулюва-
ння власної
точки зору

Використан-
ня різних
видів
переказів

Складання
тез, виписок,
опорних
конспектів

Уміння
вести діалог

Використання
ігрових
технологій

Робота учнів з
різними
видами
літератури:
довідковою,
художньою,
навчальною,
енциклопедич-
ною

Створення
діалогів за
малюнками
та
поданими
ситуаціями

Дотримання
культури
мовлення

Інтерактивні
технології
навчання, їх
використання

Виконання
творчих
завдань

Основні шляхи формування комунікативної компетентності на
уроках української літератури

Уміння
визначати
мету
діяльності

Добре
володіння
усним та
писемним
мовленням

Перегляд
кінофільмів,
репродукцій
картин

Культура
мовлення

Написання
творів

Нестандартні
уроки

Уміння
вести
діалог

Рольові
ігри з
питань
культури
та
мистецтва

Складання
схем та їх
читання

Написання
рефератів.
Розробка
сценаріїв,
вікторин

Використання
додаткової
літератури

Використання
комп'ютера,
мережі
Інтернет

Випуск
шкільної
газети,
альманахів

Підбір
джерел
інформації

Презентація
продукту

Очікувані результати

Суттєве збагачення словникового запасу учнів.

Самостійне визначення мети діяльності й завдання для її досягнення.

Уміле використання інформаційно-комунікативних технологій.

Створення навчально-методичної бази для самоосвіти.

Робота з різними джерелами (самостійна).

Підвищення ефективності навчально-виховного процесу.

Реалізація творчого розвитку особистості учнів.

Здійснення опису, пояснення, відтворення інформації, сприйнятої з попередніх електронних носіїв.

Підвищення науково-теоретичного рівня та професійної компетентності вчителя.

Запропоновані шляхи формування комунікативних компетенцій на уроках української мови та літератури допоможуть сформувати вміння, необхідні для сучасного життя.

Освічена людина має значні пріоритети в сприйманні світу, адже все пізнання вона піддає аналізу й критиці, прагнучи до всього дійти власним розумом, розвиваючи й тренуючи інтелектуальні здібності. Тому на уроках української мови та літератури приділяю належну увагу саме формуванню такого виду компетентності як комунікативна, адже слово є найсуттєвішим засобом для передавання інформації та досвіду. Вивчення мови, збагачення пам'яті різноманітними засобами і способами вираження думок сприяють розвитку мовлення та мислення.

У сучасному суспільстві важливим фактором успіху особистості є розвинене аналітичне й критичне мислення, що є основою соціальної особистості учня. Не менш важливе значення має також систематична й цілеспрямована мовленнєва практика – спілкування рідною мовою під час виконання своїх обов'язків, оскільки вміння і навички виробляються лише в процесі спілкування, що в подальшому надають учневі впевненості, сприятимуть організованості думок і дій, що є суттєвими ознаками зрілої особистості.

Комунікативна компетентність характеризується цілою низкою здібностей людини, що виявляються у швидкості, глибині та міцності опанування засобів і прийомів діяльності тощо.

Комунікативна компетентність містить три складові: мовну, мовленнєву і соціокультурну, має за мету формування культури усного та писемного мовлення як засобу вільного спілкування та самовираження. (Додаток 1)

Свою роботу будую на таких ключових аспектах: інноваційному, діяльнісному (на уроках і позаурочний час) та психолого-педагогічному. Інноваційний аспект реалізую в розробленні та використанні спеціальних вправ і завдань, що мають практичну спрямованість, високу результативність і спонукають до самостійного пошуку відповіді, допомагають сформулювати гіпотезу, зробити висновок. Процедура виконання цих завдань сприяє розвитку дослідницьких умінь, як виділення об'єкта дослідження, висунення попередніх гіпотез, узагальнення результатів, вибір методів та оцінка їх ефективності, аналіз ступеня реалізації мети, критичне визначення недоліків. Розумію, що саме дослідницький метод ініціює здатність до самореалізації, самоаналізу та саморозвитку, визначає ефективність пізнавальної діяльності, допомагає сформувати гармонійно розвинену особистість, здатну логічно мислити, самостійно здобувати і використовувати інформацію для забезпечення власних навчальних і життєвих потреб.

Процес формування комунікативної компетентності реалізовує себе у підборі мною до уроків розвитку мовлення дидактичних матеріалів, різноманітних репродукцій картин, навіть перегляд уривків кінофільмів (О.Довженко «Зачарована Десна», М. Коцюбинський «Тіні забутих предків» та ін.). Розробила варіанти карток з порівняльним перекладом. Практикую

проведення нестандартних уроків з української мови та літератури, де учні, «читаючи» схеми та таблиці, вчать спілкуватися грамотно, емоційно, захоплююче, бо саме нестандартний підхід до вивчення передбачає максимальне спілкування учнів.

Комунікативно-компетентна особистість – особистість творча, бо вміє критично мислити. Для розвитку такого мислення в учнів використовую, наприклад, такі методи:

1) «читання з маркуванням тексту».

Цей метод допомагає учням поставити цілі читання, читати для досягнення цих цілей і потім бути здатним використати інформацію з тексту. Наприклад, учителем пояснюється, якого роду інформацію треба знайти в тексті під час читання, показуються символи-позначки, за допомогою яких треба маркувати кожен вид інформації («+» - дуже важлива інформація; «-» - додаткова, не дуже важлива інформація). Учні читають та олівцем маркують текст, після чого перевіряється вміння знайти в тексті потрібну важливу інформацію.

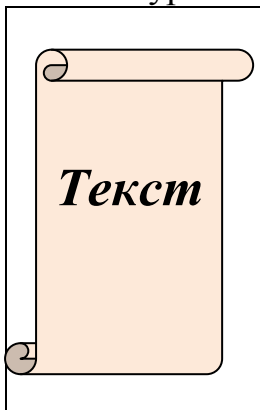
2) «Спеціальні ролі під час обговорення».

Цей метод застосовую тоді, коли літературний текст слід розглянути з різних точок зору. Учні розподіляються на робочі групи по 4-5 осіб, кожен член групи отримує свою роль (літературознавця, історика, лінгвіста, географа-краєзнавця тощо).

Розвиваючи комунікативно-мовленнєві здібності учнів, створюючи на кожному уроці умови для спілкування. Уроки української мови та літератури надають великі можливості для ознайомлення учнів з найважливішими правилами усного та писемного мовлення і спілкування, практичного засвоєння формул ввічливості, що виховують мовну культуру, інтелігентність, вишуканість мовця. Робота над правильною вимовою, над чіткістю і виразністю усного мовлення, над його культурою, над відчуттям його змісту і краси, над збагаченням словника є складовою кожного мого уроку.

Досвід роботи свідчить, що засвоєння української мови здебільшого відбувається тільки у школі, а відповідне мовне середовище у сім'ях практично відсутнє. Тому особливу увагу приділяю формуванню словникового запасу, його активізації (тому що часто діти розуміють українське мовлення, але не можуть висловити свої думки) та збагаченню мовлення дітей. Тому визначила основні джерела збагачення активного словника (Додаток 2).

На уроках рідної мови пропоную такі завдання:

 <p>Текст</p>	дібрати заголовки;
	відновити, поширити, редагувати;
	визначити тему, головну думку;
	визначити частини тексту, тип мовлення;
	скласти і записати зв'язний текст із деформованих речень;
	письмовий переказ з попереднім аналізом структури та мови тексту;
скласти твір (за сюжетним малюнком, зразком, початком та кінцівкою, малюнком і питаннями, опорними словами, поданим зачином, планом та опорними словами, опорними словами та картиною, власними спостереженнями).	

Виконуючи ці вправи, школярі вчаться міркувати, набувають певного мовленнєвого досвіду.

Розвитку комунікативної компетентності сприяють уроки факультативів з української мови, на яких використовую комунікативно-ситуаційні завдання з моральним та етичним змістом, що подаються у формі діалогу, роздуму, розповіді, поради. Вони різні за видом, змістом і складністю. Постійно допомагаю учням зв'язно будувати висловлювання, спонукаю до розмірковувань, сприяю послідовному розвитку мисленнєвих операцій і реалізації світоглядного компонента виховної функції навчання. Всі зусилля спрямовую для створення сприятливого освітнього середовища задля максимального використання всіх джерел.

Для ефективності розвитку комунікативної компетентності продумую спеціальну систему завдань, проводжу мовленнєві хвилинки (легенди, перекази), вправи («Дивись, помічай!», «Слухай, помічай!», «Знайди зайве слово», словесне малювання: «Намалюємо», «Порівняй – заміни»). Усі ці вправи створюють повноцінні умови для формування вмінь уважно й вдумливо слухати, відтворювати та аналізувати почуте, побачене, прочитане, говорити доречно, чітко, переконливо, правильно.

На мою думку, розвитку комунікативної компетентності у дітей сприяє аналіз змісту прочитаних творів, вивчення напам'ять віршів, уривків прозових творів. Практикую різні форми переказів: докладний, стислий, вибірковий, творчий, з творчим доповненням, під час яких учні вчаться володіти власним голосом, а також мімікою і жестами імітувати персонажів (певною мірою розвиток акторських здібностей).

Невід'ємною складовою комунікативної компетентності школярів є розвинене діалогічне мовлення, що передбачає не тільки збагачення словникового запасу учнями формами мовного етикету, синонімами, антонімами, образними словами та ін., а й уміле варіювання інтонацією відповідно до мовленнєвої ситуації. Тому я часто використовую такі вправи:

- відтворення діалогів із прослуханих та прочитаних текстів;
- створення діалогів за малюнками ситуативного характеру;
- діалоги за планом;
- прогнозування закінчення діалогу;
- складання діалогу за поданою темою та ін.

Обов'язково з учнями повторюємо алгоритм роботи в парах для створення діалогу (Додаток 3).

Формуючи комунікативну компетентність, не забуваю і про розвиток писемного мовлення учнів, бо такі уроки розвивають мислення, гнучкість розуму, зосередженість, створюють умови для розумового виховання.

Комунікативна доцільність полягає в тому, що внаслідок виконання таких завдань в учнів удосконалюються вміння користуватися мовними засобами залежно від того, з ким вони спілкуються, де, з якою метою, тобто адекватно до ситуації.

Під час спілкування і навчання значну увагу приділяю розвитку навичок культури мовлення, зокрема: вчу не втручатися у розмову старших, не перебивати товариша, говорячи, не опускати голови, дивитися в очі співрозмовника, не допускати грубого, зневажливого тону.

Не менш важливим у роботі є психолого-педагогічний аспект, що заснований на технології «створення ситуації успіху», яка реалізується завдяки використанню таких прийомів:

- «усмішка» (пригадування смішних подій із життя);
- «очі в очі» (налагодження контакту з дітьми);
- «даю шанс» («Заговори, щоб я тебе побачив»);
- «емоційне стимулювання» (констатація будь-якого, навіть незначного успіху, навіювання учням віри в себе, відкритість учителя для довіри);
- «загальна радість» (емоційний відгук колективу на успіх одного із своїх членів) та інше.

Практикую такі типи уроків як: урок-подорож, урок-екскурсія, урок-дослідження, урок-філософське дослідження та ін.

Така система формування комунікативної компетентності є результативною. По-перше, це вільне володіння мовою і мовленням у різних життєвих ситуаціях, толерантність, здатність до взаємодії з іншими людьми, об'єктами навколишнього світу, інформаційними потоками, наявність пізнавальної мотивації, читацької самостійності, готовності до самоосвіти.

По-друге, високі результати моїх учнів у шкільних, районних олімпіадах, конкурсах з української мови та літератури. Зокрема:

2012 – 2013 – III місце у Всеукраїнському мовно-літературному конкурсі імені Тараса Шевченка та III місце у районній олімпіаді з української мови та літератури (Омелянчук Світлана Олегівна).

2013 – 2014 – III місце у районній олімпіаді з української мови та літератури (Омелянчук Світлана Олегівна).

2014 – 2015 – III місце у районній олімпіаді з української мови та літератури (Омелянчук Світлана Олегівна).

2015 – 2016 – II місце у Всеукраїнському мовно-літературному конкурсі імені Тараса Шевченка (Борута Віта Миколаївна).

Покладаю великі надії на учнів, членів МАН, що, захищаючи свої проекти, посіли три призових місця в шкільному конкурсі-захисті (2014-2015 н.р.). Радію за учнів, що виявляють бажання творчо працювати, успіхам учнів попередніх випусків, що обрали професію вчителя.

А головне – така система надає багато можливостей для творчої самореалізації учнів.

Висновки

«Відчуття новизни – один з великих стимулів у навчанні учнів», - зазначав відомий методист Борис Степанишин.

Підсумовуючи сказане вище, роблю деякі висновки: розвиток комунікативної компетентності учнів на уроках української мови та літератури дозволяє урізноманітнювати форми та методи роботи, позбавляє шаблонів, створює умови для виховання творчих здібностей школярів (Додаток 4).

Разом з тим розширюються функції вчителя, його методична майстерність, педагогічна техніка та здібності, особисті якості та такт, мовленнєва майстерність. Зростають культура мовлення та спілкування, прагнення до самовдосконалення, наукова ерудиція. Діти разом з учителем навчаються слухати одне одного, ставити запитання, аналізувати, розуміти іншого, бути уважним, спостережливим, встановлювати контакт, бачити та розуміти реакцію іншого, зацікавлювати, захоплювати один одного відповіддю, повідомленням, що дає змогу враховувати специфіку певного матеріалу та індивідуальні можливості кожної дитини, зростає педагогічна культура вчителя, його методична майстерність.

Чи отримують учні задоволення природних духовних потреб засобами словесності? (Додаток 5)

Питання про мовленнєву компетентність та наявність певної системи компетентностей залишається відкритим у вітчизняній та західній психолого-педагогічній науці. Саме від учителя залежить дуже багато, бо він покликаний дати дитині не тільки певну суму знань, а «дати кожній дитині щастя» (В.Сухомлинський). А щоб зробити дитину щасливою, педагог, перш за все, повинен допомогти їй вчитися відчувати «смак» успіху, навчити дітей працювати, думати, спостерігати, усвідомлювати, що таке розумова праця.

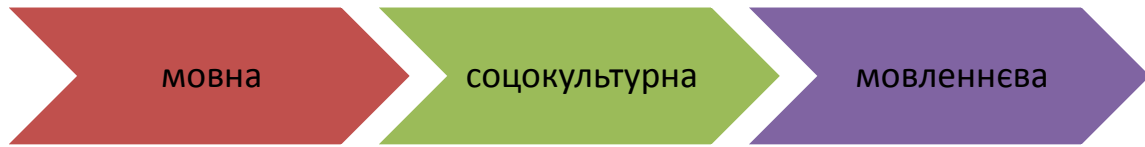
Неждане, непередбачуване загострює увагу учня і викликає інтерес. Не зміст відіграє важливу роль, а невідомість.

Додатки

Додаток 1.

Складові комунікативної компетенції

Формування культури усного та писемного мовлення як засобу вільного спілкування та самовираження.

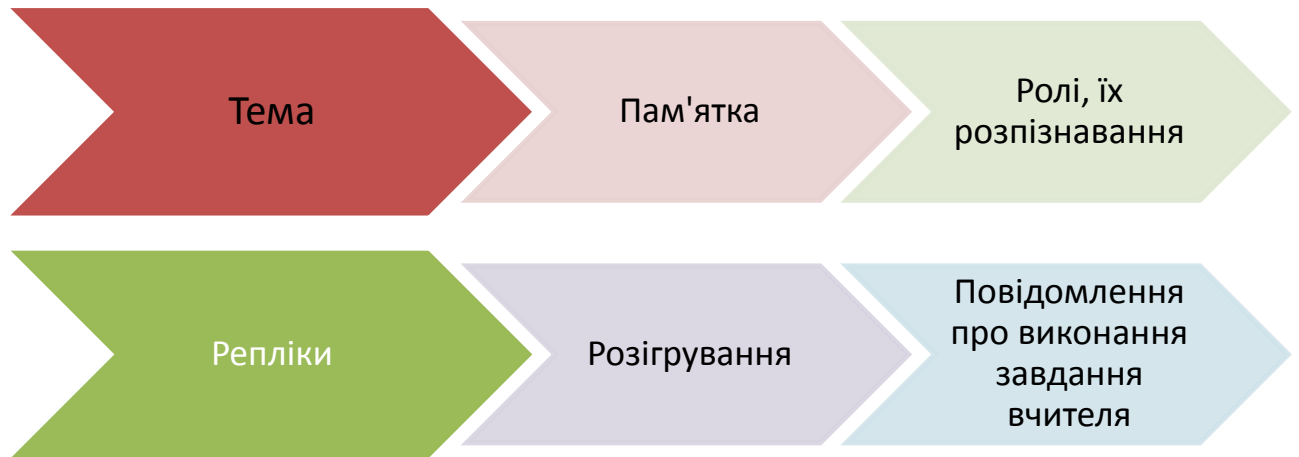
Додаток 2.

Основні джерела збагачення активного словника учня

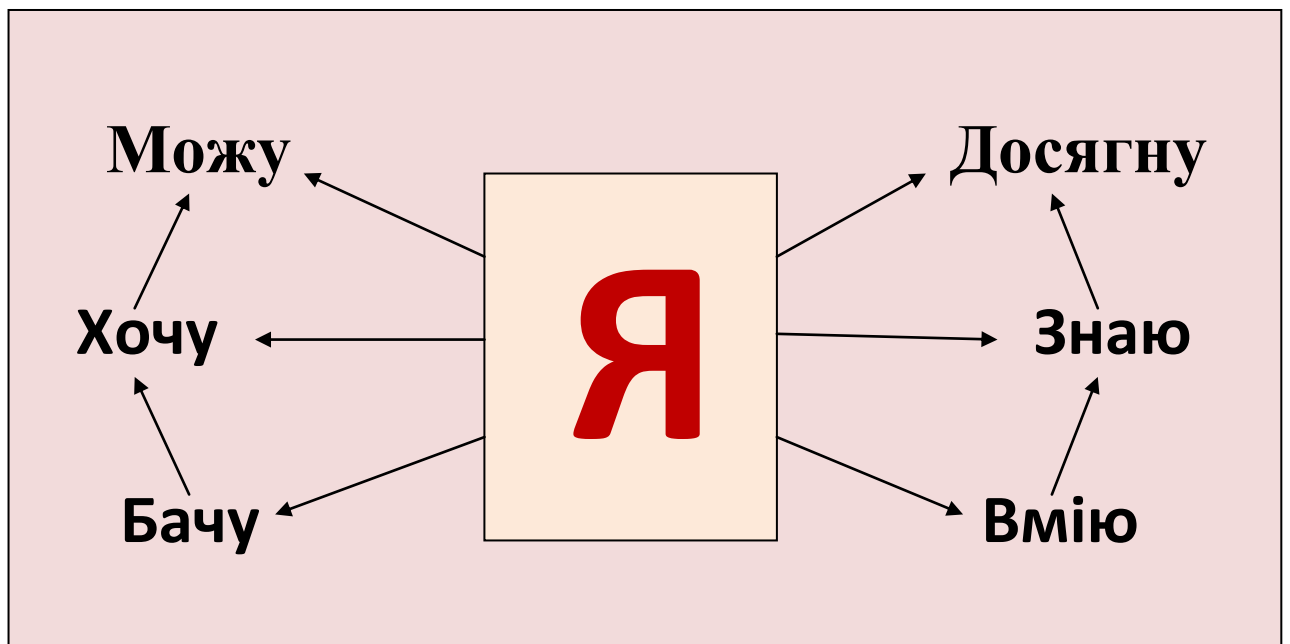
Додаток 3.

Складання діалогу (робота в парах). Алгоритм

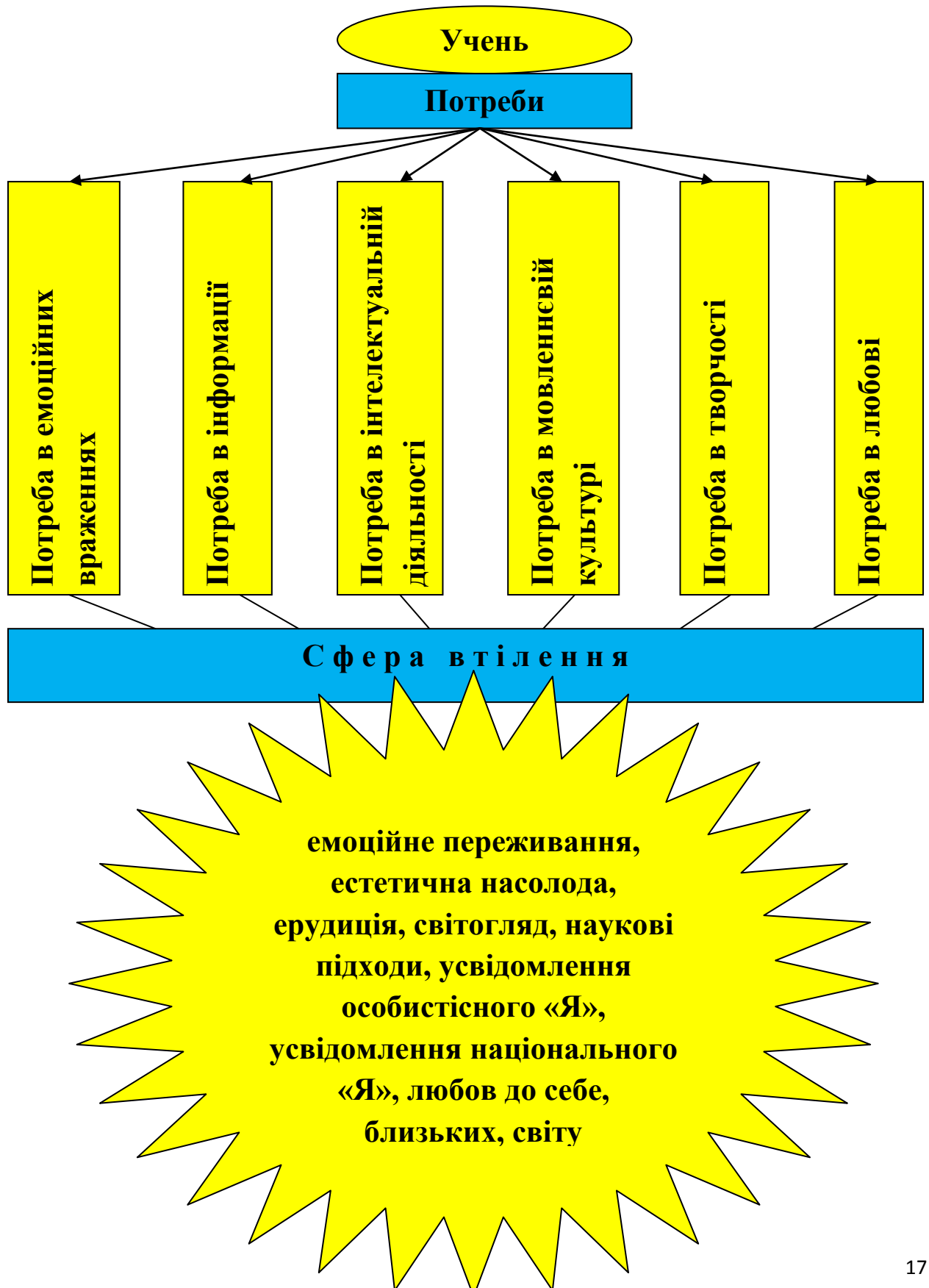
Додаток 4.

Умови для виховання творчих здібностей школярів

Додаток 5.

Структура задоволення природних духовних потреб учнів засобами словесності

**Формування та розвиток комунікативної
компетентності учнів на уроках української мови
(конспекти уроків)
(5 КЛАС)
СКЛАД. ПОДІЛ СЛІВ НА СКЛАДИ. НАГОЛОС**

- МЕТА:** 1) узагальнити відомості про склад, типи складів, основні закономірності складоподілу, особливості наголошення в українській мові, головний та побічний наголоси в словах, роль наголосу в розрізненні слів;
- 2) розвивати вміння учнів визначати відкриті й закриті, наголошені й ненаголошені склади, розбивати слова на склади й переносити їх при написанні, наголошувати відповідно до епічних норм; користуватися словником наголосів та орфоепічним словником для самоконтролю вимови;
- 3) виховувати мовленнєву культуру учнів, ціннісне ставлення до навчання.

ХІД ЗАНЯТТЯ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНА ЧАСТИНА.

II. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ, МЕТИ, ЗАВДАНЬ ЗАНЯТТЯ. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.

III. УЗАГАЛЬНЕННЯ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАНЬ.

Бесіда.

- Що називається складом?
- Як найшвидше й правильно визначити кількість складів у слові?
- Які бувають склади?
- Який склад називається відкритим, а який - закритим?
- Який склад називається наголошеним?
- Розкажіть основні правила переносу слів із рядка в рядок.
- Що означає поняття «рухомий наголос»? Наведіть приклади.

Слово вчителя.

Між голосними може бути не один, а два й більше приголосних звуків. Тоді поділ на склади відбувається так, щоб гучність звуків на початку кожного складу поступово наростала. Тому:

а) сонорний, що стоїть перед приголосним, відходить до попереднього складу: гол-ка, сім'-я;

б) дзвінкий, що стоїть перед глухим, теж відходить до попереднього складу: книж-ка, гряд-ка;

в) в інших випадках приголосні переважно відходять до наступного складу: сес-тра, у-смі-шка.

Самостійна робота.

Робота за підручником (с.127,128): основні закономірності в наголошуванні слів.

«Вузлики напам'ять».

Список слів української мови, які учні часто неправильно наголошують:

Агрохімія, загадка, оленина, чорнозем, беремо, запальник, оленячий, чорнослив, бюлетень, занести, оптовий, дано, партер, везти, параліч, веретено, каталог, порядковий, випадок, кидати, кишка, вільха, котрий, вірші.

IV. ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА .

Розподільний диктант.

Випишіть слова в три колонки:

- 1) ті, які не можна переносити (оса);
- 2) ті, при переносі яких не можна залишати дві перші букви (юн-ат);
- 3) ті, при переносі яких можна залишати три перші букви (юна-цький). Те саме слово, якщо його можна по-різному переносити, записуйте в різні колонки.

Армія, відступ, орел, умію, склад, іти, згин, рясно, обмию, оазис, раджусь, яма, ящик, саджанці, око, вздовж, вимір, ясно, ясен, оса, зумію.

Дослідження-аналіз.

Визначте, у яких словах ДЖ, ДЗ становлять один звук, а в яких - ні. Запишіть слова, позначаючи рядками всі можливі варіанти переносу їх із рядка в рядок.

Віджати, відживати, піджак, віджимати, відзвітувати, відзив, відзимувати, відзнака, передзимовий, відзначення, піджарювати, підзаголовок, пейджер, підземний, підзивати, підзорний, джем, передзвін.

Диктант-тест.

Визначте, у якому рядку всі слова перенесено правильно. Поясніть доцільність переносу слів у всіх інших рядках.

- А. Вак - уум, нао - динці, реє - стр, у - ночі
Б. Пере - дзимовий, перег - нутися, бур - як, калорійн - ість,
В. Пі - джак, під - жати, пере - гнутися, пере - дзвін.

Навчальне редагування.

Поясніть чому недоцільно переносити подані слова таким чином, як це було зроблено.

Практи - чний, майсте - рність, ме - дсесра, збі - рний, підй - ом, підіс - лати.

Вправа «Ти-редактор».

Відредагуйте текст, виправивши помилки в переносах слів із рядка в рядок.

Слово «етикет», як відомо, примандрувало, в нашу мову з французької через посередництво російської і польської. У сучасній українській мові його первинне значення розширене - зведення норм поведінки, порядок дій і правила чемності при дворах монархів, титулованих осіб, а також у дипломатичних колах і означає установлені норми поведінки, порядок дій і правила ввічливості в певному товаристві.

Самостійна робота.

Перепишіть із дошки слова, позначаючи в них наголос.

Батьківський, валовий, визвольний, вимова, виразний, вірші, довідник, жалюзі, занести, кроїти, ненависть, зручний, пізнання, позначка, порядковий, середина, разом, черговий, чорнослив, фаховий.

Вправа «Знайди зайве».

У кожній групі визначте «зайве» слово, беручи до уваги особливості наголошування прислівників.

1. Надмір, насміх, навхрест, насухо
2. Порізно, попросту, поверх, поспіль.
3. Близько, чарівно, весело, гірко.
4. Сповна, слідом, притьмом, долілиць.
5. Наниз, наїздом, напоказ, напролом.
6. Доволі, довкола, догола, доверху.
7. Вроздріб, мовчазно, надголодь, опліч.

(Відповідь:) 1 - надмір, 2 - поверх, 3 - чарівно, 4 - долілиць, 5 - наїздом, 6 - догола, 7 – мовчазно.

V. ПІДСУМКИ ЗАНЯТТЯ.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

Повторити складоподіл, наголос в українській мові (§16, впр. 121).

(6 КЛАС)
СТУПЕНІ ПОРІВНЯННЯ ЯКІСНИХ
ПРИКМЕТНИКІВ, ЇХ ТВОРЕННЯ

МЕТА: 1.) ознайомити шестикласників з відомостями про ступені порівняння прикметників та їх творення;

2.) формувати та розвивати вміння правильно утворювати форми вищого й найвищого ступенів порівняння якісних прикметників, правильно й доречно вживати їх у мовленні;

3.) за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу виховувати почуття відповідальності за збереження краси природи.

ВНУТРІШНЬОПРЕДМЕТНІ ЗВ'ЯЗКИ:

Культура мовлення і стилістика: правильне вживання в мовленні вищого і найвищого ступенів порівняння прикметників.

Лексикологія і фразеологія: засвоєння фразеологізмів з прикметниками.

ТИП УРОКУ: урок засвоєння нових знань (формування мовної компетенції).

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ.

II. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ.

III. РОЗВИТОК ПОШУКОВОЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШЕСТИКЛАСНИКІВ.

Спостереження над мовним матеріалом.

Прочитати подані форми прикметників. З'ясувати, чи змінюється значення прикметників при утворенні нової форми.

Легкий – легший – найлегший; більш (менш) легкий – найбільш легкий; короткий – коротший – найкоротший; більш (менш) короткий – найбільш короткий.

IV. СПРИЙМАННЯ Й УСВІДОМЛЕННЯ УЧНЯМИ НОВОГО МАТЕРІАЛУ.

Коментар учителя. Якісні прикметники виражають ознаку, яка може виявлятися більшою або меншою мірою, тому їм властиві ступені порівняння – вищий і найвищий.

Прикметники, які показують, що в предметі більше тієї самої якості, ніж в іншому, є формами вищого ступеня порівняння: *Берізка стрункіша за тополю.*

Прикметники, які показують, що в предметі найбільше тієї самої якості, порівняно з іншими предметами, є формами найвищого ступеня порівняння: *Ірина – моя найкраща подруга.*

Робота за таблицею.

Ступені порівняння прикметників

Ступені порівняння	Форма	Спосіб утворення	Приклади
Вищий	Проста	За допомогою суфіксів <i>-іш-</i> , <i>-ш-</i> від інших основ	<i>Мудрий – мудріший; малий - менший</i>
	Складена	За допомогою додавання до звичайного прикметника слів <i>більш</i> (<i>менш</i>)	<i>Короткий – більш короткий; гіркий – менш гіркий</i>
Найвищий	Проста	За допомогою додавання до прикметників вищого ступеня префікса <i>най-</i> . Значення вищого ступеня можна посилити префіксами <i>як-</i> , <i>що-</i>	<i>Вищий – найвищий; якнайменший, щонайменший</i>
	Складена	За допомогою: а) слів <i>найбільш</i> , <i>найменш</i> ; б) прикметників вищого ступеня і слів <i>від усіх</i> , <i>над усе</i>	<i>Найбільш здібний, найменш освічений; миліший від усіх, дорожчий над усе</i>

Увага! Не мають ступенів порівняння прикметники:

- 1) з суфіксами *-ав(ий)*, *-яв(ий)*: *білявий*, *чорнявий*;
- 2) з суфіксами *-уват(ий)*, *-юват(ий)*: *білуватий*, *синюватий*;
- 3) з суфіксами *-еньк(ий)*, *-есеньк(ий)*, *-езн(ий)*, *-енн(ий)*: *біленький*, *тонесенький*, *величезний*, *здоровенний*;
- 4) з префіксом *-пре*: *предобрий*, *премудрий*, *преславний*;
- 5) прикметники, що мають не порівнювану ознаку: *слітий*, *кривий*, *лисий*, *босий*, *живий*, *голий*, *хворий*, *порожній*, *готовий*, *сивий*, *русий*.

V. УСВІДОМЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАНЬ У ПРОЦЕСІ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ, УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАГАЛЬНОПІЗНАВАЛЬНИХ І ТВОРЧИХ УМІНЬ З ТЕМИ.

Лексико-фразеологічна розподільна робота.

Прочитати подані фразеологічні звороти, які у своїй будові мають прикметники. Заповнити таблицю, записавши фразеологічні звороти у відповідну колонку. Від якісних прикметників утворити вищий і найвищий ступені порівняння.

За холодну воду не братися; заяча душа; за милу душу; вивести на чисту воду; наче турецький святий; співати старих пісеньок; як з телячого хвоста сито; як солоного зайця ганяти; у свинячий голос; до нових віників пам'ятати; золоті верби ростуть; сон рябої кобили.

Фразеологічні звороти з якісними прикметниками	Фразеологічні звороти з відносними прикметниками	Фразеологічні звороти з присвійними прикметниками

Розтлумачити фразеологічні звороти (див. довідку).

Довідка: ледарювати, боягуз, охоче, з великим задоволенням, викрити кого-небудь у нечесних діях, дуже бідний, пропагувати відоме, часто хибне, нікудишній, бігати без передишки, занадто пізно, запам'ятати надовго, нічого путнього не виходить, вигадувати, говорити неправду, пусте.

Творча робота (у групах).

Уявити ситуацію: вам випала нагода виступити перед своїми ровесниками з темою «Майбутнє у наших руках». Скласти усний твір-міркування використовуючи прикметники різних ступерів порівняння.

Вибіркова робота.

З наведених прикметників виписати ті, що не утворюють ступенів порівняння. Свій вибір аргументувати.

Старезний, зеленавий, старуватий, маленький, охайний, свіжий, прекрасний, крутий, рідкуватий, дрібнесенький, талановитий, пахучий, видний, синій, малий, здоровенний, кривий.

Пояснювальний диктант.

Записати текст під диктовку. Знайти прикметники, у яких ознака може виявлятися більшою або меншою мірою.

Не раз приходили ми на це місце і восени, і взимку, і напровесні. І кожного разу нам відкривалась усе нова й нова краса. Наступного року лан залило біле цвітіння гречки. Блакить неба заграла новими відтінками, а смарагдові крони дерев у байраці стали ніжнішими, ласкавішими (За В. Сухомлинським).

Гра «Хто швидше?»

Від поданих слів утворити вищий ступінь порівняння прикметників, записати в одну колонку форми з суфіксом *-иш-*, а в другу – з суфіксом *-іш-*.

Далекий, широкий, дешевий, новий, старий, рідкий, гіркий, тонкий, товстий, гладкий, глибокий, мілкий, зелений, тихий, вигідний.

VI. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАНЬ.

Подумати і дати відповіді на питання:

1. Як утворюється проста форма прикметників вищого й найвищого ступенів порівняння?
2. Як утворюється складена форма вищого й найвищого ступенів порівняння?
3. Які прикметників не утворюють ступенів порівняння? Чому?
4. Яку роль відіграють у мовленні прикметники вищого й найвищого ступенів порівняння?

VII. ПІДСУМОК УРОКУ.

VIII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

1. Підготувати повідомлення на лінгвістичну тему «Ступені порівняння якісних прикметників у текстах наукового стилю».
2. Із художньої літератури виписати 3 – 5 речень, у яких уживаються прикметники, які виражають ознаку, що може виявлятися більшою або меншою мірою. Зробити синтаксичний розбір одного з речень.

(7 КЛАС)
ДІЄПРИКМЕТНИК ЯК ОСОБЛИВА ФОРМА ДІЄСЛОВА

МЕТА: 1) узагальнити і систематизувати знання, вміння і навички учнів із теми «Дієприкметник як особлива форма дієслова»;

2) розвивати усне і писемне мовлення, пам'ять, творчі здібності, збагачувати словниковий запас учнів;

3) формувати ціннісне ставлення до природи.

ОБЛАДНАННЯ: картки з реченнями для редагування, з матеріалом для індивідуальної роботи, тлумачний словник; репродукції картин Катерини Білокур, ілюстрований альбом «Скарби України».

ТИП УРОКУ: узагальнення та систематизація знань.

...У ЩАСТЯ ЛЮДСЬКОГО
ДВА РІВНИХ Є КРИЛА:
ТРОЯНДИ Й ВИНОГРАД –
КРАСИВЕ І КОРИСНЕ...

М.РИЛЬСЬКИЙ

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНА ЧАСТИНА.

II. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ, МЕТИ, ЗАВДАНЬ УРОКУ. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.

Учитель. Сьогодні нас чекають таємниці творчості відомої художниці Катерини Білокур. На її малюнках квіти вражають своїми дивовижними формами, багатством барв. Але, щоб потрапити в цей світ, ми маємо виконати чимало вправ, пов'язаних із темою «Дієприкметник».

III. УЗАГАЛЬНЕННЯ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ.

Пояснювальний диктант.

Завдання. Знайдіть і підкресліть дієприкметники та дієприкметникові звороти.

Поясніть розділові знаки.

З діда-прадіда селянка Катерина Білокур не переставала дивуватися незбагненній силі землі, скропленої дощем і зігрітої сонцем. Дивно, з маленького зернятка, укинутого в пухку ріллю, виростає отака краса! І художниця знайшла барви, щоб змалювати поетичний образ землі, оповитої сизим туманом, що виграє кольоровими веселками.

Бліц - турнір.

1. За кожну правильну відповідь учень отримує паперову квітку.
2. Кількість квіток впливатиме на оцінювання в кінці уроку.
3. Що називаємо дієприкметником? Наведіть приклади.
4. Як творяться активні та пасивні дієприкметники?
5. Скільки букв Н пишеться в суфіксах дієприкметників?
6. Як розрізнити написання слів незлічений і незліченний?
7. Орфографічна хвилинка (робота біля дошки)

Поясніть правопис слів з НЕ: незадоволена людина, не задоволена результатом, не помічені вчасно, непомічені помилки, не впізнаний ніким, невідпознаний, не закінчений, незакінчений твір.

Творча «п'ятихвилинка».

Учні отримують картки з реченнями, кожне з яких потрібно замінити двома іншими, розставляють розділові знаки.

Словникова робота.

Учні записують у зошити слова, пояснюють їх значення, звертаючись у разі необхідності до тлумачного словника: натюрморт, колорит, кольорова гама, композиція, керамічний, полив'яний, акварель.

Пізнавальна перерва.

Учитель. Катерина Білокур - хто вона? Чарівниця з Полтавщини, художниця, чий полотно- величальні пісні природі, людині. Вона зачарувала своїм талантом мільйони людей, бо зуміла звеличити плоди людської праці і квіти рідної землі. Так, саме квіти є невід'ємним компонентом усіх натюрмортів Катерини Білокур. Розкішні вінки обрамлюють яблука, виноград, горіхи, калину, помідори, буряки, розсипане зерно пшениці.

- Чи згодні ви з думкою Катерини Білокур, що саме квіти - окраса життя людини, її побуту?

Поетична сторінка.

1. Учителька читає вірш Ганни Чубач «Діти Катерини Білокур».
2. Вправа «Знайдіть риму».
3. Відтворіть строфу з вірша, замінюючи форми дієслова, що в дужках, дієприкметниками.

Варіант 1

Садом вузька доріжка йде,
На скруті (зламати), (зігнути),
До замкових руїн веде,
(Заросли) зелями, (забути),
Ногою людською (не ткнути)...

Варіант 2

Листки падають; падають (зів'яти), (зжовкнути)
І з шелестом кладуться під ногами...
Якісь квітки, бліді і (не доцвісти)
З між бур'янів обличчя вихиляють,
Чиїсь слова (забути), але милі Над головою раз у раз літають (Б. Лепкий).

Розвиток мовлення.

Розгляньте репродукції полотен «Сніданок», «Квіти за тином», «Цар - колос», «Рідне поле», «Квіти України», «Буйна», «Богданівські яблука».

Прочитайте тексти на отриманих картках із творами – мініатюрами.

IV. ПІДСУМОК УРОКУ.

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

Підбираючи дієприкметники та дієприкметникові звороти, написати твір - мініатюру «Чарівний світ квітів» або «Моя улюблена квітка».

**Формування та розвиток комунікативної
компетентності учнів на уроках української літератури
(конспекти уроків)**

(6 КЛАС)

**ІРИНА ЖИЛЕНКО. «ЖАР-ПТИЦЯ», «ПІДКОВА», «ГНОМ У БУФЕТІ».
ПОЕТИЧНІ РОЗДУМИ ПРО ДРУЖБУ, ДОБРОТУ, КРАСУ, ПРО
ЛЮДСЬКЕ ЩАСТЯ І ШЛЯХИ ДО НЬОГО, ПРО ТЕ, ЩО МОЖЕ
ВРЯТУВАТИ СУЧАСНИЙ СВІТ**

МЕТА: 1) ознайомити школярів з творчістю Ірини Жиленко; зосередити увагу на ідейно-художньому аналізі творів поетеси; вчити учнів виразно читати твори; пояснювати власне розуміння образів Жар-Птиці, Гнома;

2) розвивати вміння учнів користуватися додатковою літературою, грамотно висловлювати власні думки, почуття, спостереження; формувати кругозір, свій погляд на твори, пояснювати художні засоби; висловлювати власні роздуми про щастя і шляхи до нього, про цінності, які варто берегти в нашому світі;

3) виховувати усвідомлення ролі дружби в житті кожної особистості, уміння бачити красу навколишнього світу, уміння цінувати добро.

ТИП УРОКУ: засвоєння нових знань.

ОБЛАДНАННЯ: підручник, портрет Ірини Жиленко.

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ.

**II. ОГолошення теми й мети уроку. МОТИВАЦІЯ
НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ.**

III. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ.

Літерна гра «Знайди зайве».

(Дітям пропонуються слова, що становлять собою єдине ціле та доповнюють одне одного. Зайве слово повинне випасти з ланцюжка).

**IV. СПРИЙНЯТТЯ ТА ЗАСВОЄННЯ НОВОГО НАВЧАЛЬНОГО
МАТЕРІАЛУ.**

Лекція вчителя.

(Розповідь про Ірину Жиленко, її дитячі роки, юність, роботу у літературних виданнях та її твори для дітей, те, що вона усвідомлювала високі зобов'язання, покладені на кожного митця).

Виразне читання поезії «Жар-Птиця».

Бесіда за змістом прочитаного.

Коментар учителя.

Початки віршування в українській літературній традиції пов'язані з народною усною творчістю, зокрема з піснями. В українському віршуванні панує силабо-тонічна система, що ґрунтується на чергуванні одного наголошеного й двох або трьох ненаголошених складів. Мінімальною структурною одиницею вірша є стопа. Стопою називають послідовність одного

чи кількох ненаголошених і одного наголошеного складу, що чергуються за певним порядком. Стопа буває двоскладовою, коли постійно чергуються два склади – наголошений і ненаголошений.

Хорей – це віршовий двоскладовий розмір із наголосом на першому складі. Для того щоб запам'яти ритм хорея, спробуйте підставити в римований рядок будь-яке двоскладове слово з наголосом на першому складі.

Ямбом називають двоскладовий розмір із наголосом на другому складі.

Робота з уривками поезії.

Визначте віршовий розмір наведених рядків.

На шлях я вийшла ранньою весною
І тихий спів несмілий заспівала...

Леся Українка

Якби ви вчилися так, як треба,
То й мудрість би була своя...

Тарас Шевченко

Хай важка дорога,
Хай похмурі днини, -
Все зроби, що змога,
На користь країни

Павло Грабовський

Виразне читання поезії «Підкова».

Коментар учителя.

Крилатий вислів «підкова щастя» потрапив до української мови із сивої давнини, бо підковувати коней почали ще до нашої ери. Спочатку це робили задля краси, тому підкови були золотими або срібними. Під час бігу коні підкови часто губили, тож знайти дорогоцінну підкову справді було великим щастям.

Бесіда за змістом прочитаного.

1. Які враження у вас виникли під час прочитання тексту?
2. Яка тема поезії?
3. Яка головна думка твору?
4. Що символізує підкова, яка світиться дуже яскраво на вікні?
5. Чи можна, на вашу думку, подарувати щастя або знайти його разом із підковою?

V. ПІДСУМОК УРОКУ.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

1. Дібрати з творів української літератури зразки ямбу й хорею.
2. Виконати завдання 4 – 9 на с. 85

(10 КЛАС)

**ПАНАС МИРНИЙ. «ХІБА РЕВУТЬ ВОЛИ, ЯК ЯСЛА ПОВНІ?».
ЖІНОЧІ ОБРАЗИ, УТВЕРДЖЕННЯ НАРОДНИХ ПОГЛЯДІВ НА
ЧЕСНЕ, ДУХОВНО ЗДОРОВЕ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ. ХУДОЖНІ
ОСОБЛИВОСТІ ТВОРУ**

МЕТА: 1) допомогти учням усвідомити ідейно-художній зміст твору, проблематику твору, зв'язок із сучасністю;

2) розвивати навички характеристики героїв, засобів їх творення, вміння дискутувати й толерантно відстоювати власні думки;

3) виховувати ціннісне ставлення до чесного, духовно здорового життя; естетичний смак.

ОБЛАДНАННЯ: портрет письменника, видання його творів, ілюстрації до нього.

ТИП УРОКУ: урок-філософське дослідження.

ТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ: художній образ, художні засоби, пейзаж, портрет, інтер'єр.

ХІД УРОКУ

I. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ.

Вступне слово вчителя.

Відомий літературознавець С. Єфремов писав: «Два завдання поставлено в романі «Хіба ревуть воли, як ясла повні?». Одне соціологічне – картина загального розкладу й гнилизни, що викликає проти себе протест; і друге психологічне – самого протестанта образ. І коли перше виконано, можна сказати, блискуче, широким розмахом і сильною майстерною рукою, то з другим не так щасливо вийшло: автор не знайшов відповідних фарб і спинився зі своїм образом на півдорозі. Чіпка, добре задуманий і чітко заґрунтований на полотні до події, що перевернула його життя, - далі виступає вже якоюсь тінню, блідне і все далі відходить від живого образу.

Проте роман «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» - явище дуже визначне, можна сказати – надзвичайне в українському письменстві. Широта поодиноких картин і всього життя до купи зведеного, глибина начерку, майстерна рука в деталях, ціла галерея живих, художньо схоплених і яскраво інтерпретованих типів, яких іншому кому стало б на декілька романів, нарешті, строгий стиль і прекрасна мова – все це винесло роман на височінь нескороминущого літературного з'явища».

Як бачимо, не всі науковці одностайно оцінюють образи роману, художню майстерність автора. Розібратися у цьому питанні, а також з'ясувати актуальність проблем ми й намагатимемося на сьогоднішньому уроці. Врешті-решт, спробуємо отримати задоволення від спостереження за гарним, влучним і красивим художнім словом.

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ.

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ УЧНІВ.

Міні-диспут.

«Хто ж такий Чіпка – новий Робін Гуд, Кармелюк, народний месник-правдошукач чи дикий розбійник і злочинець?».

Дискусійне питання.

- Чи згодні згодні Ви з думкою літературознавця С. Єфремова щодо головного героя роману?

IV. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ.

Завдання учням.

Визначте, які проблеми, порушені у творі Панаса Мирного, є тогочасними, а які – вічними.

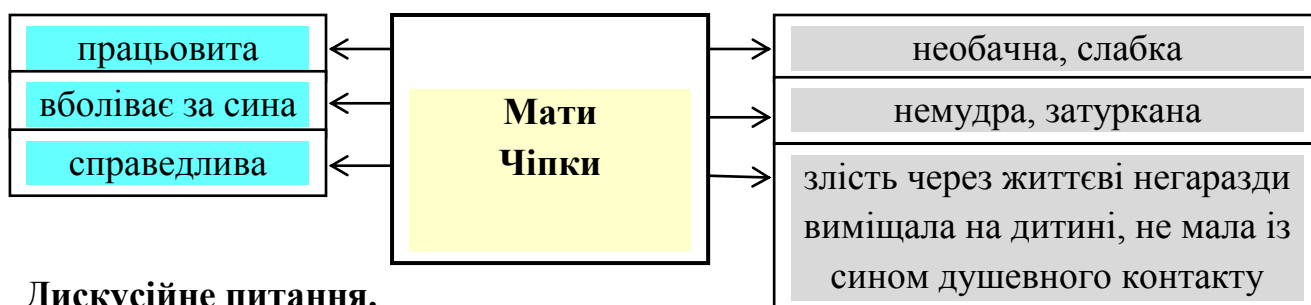
Тогочасні проблеми	Вічні проблеми
Кріпацтво бідність безземельних селян свавілля поміщиків позашлюбні діти порядки в земстві	Злочин і кара кохання, родинне життя батьки і діти добро і зло «пропаща сила» життєвий вибір

Робота над характеристикою героїв.

1.) Зробіть порівняльну характеристику Чіпки й Грицька.

Спільне	
Безбатченки, бідні, жили в селі, разом працювали, розважалися; люблять землю, хліборобську працю; хазяї, здатні кохати	
Відмінне	
Чіпка	Грицько
Злий, жорстокий, рішучий, сміливий, вболіває за громаду, не може реально оцінити життя, не має твердих моральних устоїв	Працьовитий, наполегливий, цілеспрямований, пасивний до громадського життя; живе за законами народної моралі

2.) Схарактеризуйте Мотрю, матір Чіпки.

Дискусійне питання.

- Як оцінювати вчинок матері – донесення у волость на сина?

(Можна з'ясувати, застосувавши інтерактивну вправу «Займи позицію»).

Евристична бесіда.

- Як ви думаєте, чому Галя, «розбишацька дочка», виросла чесною, прагнула позбутися такого життя?
- Що привабило Галю в Чіпці?
- Яку умову поставила Галя для одруження з Чіпкою?
- Яких помилок припустилася жінка в сімейних стосунках?

Чому?

- Чи вірите Ви, що Галя змогла б перевиховати чоловіка? Відповідь аргументуйте.
- Як Ви ставитеся до останнього вчинку Галі – самогубства?
- Порівняйте Галю і Христю. Що в них спільне та відмінне?

Творче завдання.

Змалюйте відповідно до народних поглядів, показаних Панасом Мирним, ідеал української жінки, дружини (у селянському стані).

О р і є т о в н а в і д п о в і д ь

- Красива, здорова, тоненька, жвава.
- Роботяща, вміла.
- Привітна із чоловіком, родичами, вміє налагоджувати стосунки у сім'ї.
- Господиня, добре готує.
- Всіє виховувати дітей.
- Лагідна, ніжна.
- Поважає чоловіка, догоджає йому.
- Чесна й порядна.

Запитання до учнів.

- У чому актуальність твору?

Слово вчителя.

Усі літературознавці відзначають багатство, красу, поетичність мови роману «Хіба ревуть воли, як ясла повні?».

Наприклад, Т. Федоренко пише: «Пейзажі у творах Панаса Мирного мальовничі, вражають своєю незрівнянною красою і свідчать про дивовижну спостережливість та глибоку любов письменника до рідної природи Полтавщини. У багатьох місцях природа виступає як засіб контрасту в змалюванні пейзажних картин і соціальної дійсності, інколи – як паралель до психологічного стану героя».

Так, картина вечора після жорстокої розправи над селянами посилює передачу горя та несправедливості, яких зазнали селяни: «Сонце закотилось за гору червоно-червоно, немов обпилося тієї крові, що була пролита за день. Село, наморене то бійкою, то дивовижею, втихомирилось: ніде ні крику, ні гуку. Високі стовпи диму вилітали з верхів у небо високо-високо, наче несли туди людські сльози, прокльони, молитви».

Цікаві у Панаса Мирного портрети, які водночас є і засобами розкриття внутрішнього світу героїв, їхньої психології. Так, змальований на початку твору портрет Чіпки свідчить і про національність, і про стану приналежність

(український селянин), матеріальне становище (небагатого роду), вік, вдачу і навіть натякає на фінал (хижий погляд).

Часто змальований портрет розкриває й авторське ставлення до героя.

Мова роману образна, багата художніми засобами, афористична: «Життя – що стерняста нива; не пройдеш, ноги не поколовши»; «На людях і смерть красна»; «Дарованому коневі в зуби не дивляться»; «Дівчина, як перепілка»; «Селянин без поля – старець без рук і ніг» та багато інших.

Завдання учням.

Наведіть приклади художніх засобів, які Вам сподобалися, запам'яталися, які Вас вразили або принесли Вам естетичне задоволення. Обґрунтуйте свою думку, зробіть висновки.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ.

Інтерактивна вправа «Мікрофон».

Продовжіть речення.

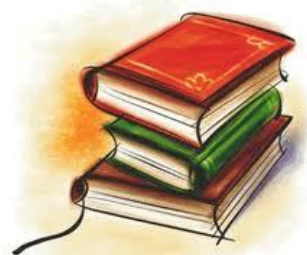
«Твір Панаса Мирного примусив мене замислитися...»

«Незважаючи на думки деяких літературознавців, я вважаю...»

«Позбавлення людини життя – це завжди ...»

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

Підготуватися до тематичної контрольної роботи «Вступ. Творчість І. Нечуя-Левицького та Панаса Мирного».

(10 КЛАС)
ЛЕСЯ УКРАЇНКА. ПЕЙЗАЖНА ТА ІНТИМНА ЛІРИКА.
ВІРШІ « ХВИЛЯ», «СТОЯЛА Я І СЛУХАЛА ВЕСНУ...»,
«ВСЕ-ВСЕ ПОКИНУТЬ, ДО ТЕБЕ ПОЛИНУТЬ...», «УСТА
ГОВОРЯТЬ: «ВІН НАВІКИ ЗГИНУВ!»

МЕТА: 1) допомогти учням усвідомити ідейно-художній зміст, естетичну довершеність віршів поетеси;

2) розвивати пам'ять, навички виразного читання, аналізу віршів, висловлення про них власної думки;

3) виховувати усвідомлення того, що кохання-життєствердне почуття, творча сила, яка стимулює духовне піднесення, збагачення, розквіт, людини.

ОБЛАДНАННЯ: портрет письменниці, видання її творів, ілюстрації до них, репродукції картин з морськими пейзажами. Аудіозаписи.

ТИП УРОКУ: урок-філософське дослідження.

ТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ: пейзажна та інтимна лірика.

ХІД УРОКУ

I. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, МЕТИ УРОКУ.

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ.

Вступне слово вчителя.

«У вічному стремлінні до світла, у вічному горінні народжувалась її лірика...

Неприкрашений, непідроблений голос серця, по суті, є щось більше, ніж звичайна «лірична поезія», - є те, що хорошим словом називалось колись «людський документ». В неприкрашеній, не ретушованій справжності почуття, одягненого в несилувану і адекватну форму словесну, і міститься весь секрет того хвилювання, яке незмінно переживаєш, читаючи поезію Лесі Українки», - писав літературознавець, поет, теж прихильник неоромантизму Микола Зеров. І наводив такі рядки, що, на його думку, є яскравим зразком поєднання пейзажної та інтимної лірики:

То була тиха ніч-чарівниця,
Покривалом спокійним, широким
Простелилась край неба зірниця,
Мов над озером тихим, глибоким
Лебідь сплескував білим крилом...

Прилучімося й ми до високої поезії, почуттів, що дають і нам наснагу до життя, приносять естетичне задоволення.

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ УЧНІВ.

Робота в парах.

Повторення вірша напам'ять.

Розвиток мовлення. Виразне читання вірша .

ЛесяУкраїнка. «Contra spem spero».

Ідейно-художній аналіз віршів.

(Аналізуються вірші «І все-таки до тебе думка лине...», « І ти колись боролась, мов Ізраїль»).

IV. СПРИЙНЯТТЯ Й ЗАСВОЄННЯ УЧНЯМИ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ.

Виразне читання вірша «Хвиля» Лесі Українки вчителем.

Словникова робота, обмін першими враженнями.

Евристична бесіда.

- До якого виду лірики належить ця поезія ? (Пейзажної)
- Який персоніфікований образ є у вірші? (Природи, хвилі, моря)
- Які контрасти трапляються у творі? (Хвиля ясна - хвиля каламутна та ін.)
- Які рядки викликали у вас почуття естетичного задоволення?

Коментар учителя.

У вірші Лесі Українки «Хвилі» виявилось ритмомелодійне новаторство поетеси - динамічне багатоваріантне поєднання коротких і довгих рядків різностороннього хорей. Леся Українка однією з перших в українській поезії використала інтонаційно гнучкий не рівноскладовий вірш. Звукову форму твору увиразнюють також асонанси та алітерації.

Виразне читання. Леся Українка «Стояла я і слухала весну».

Словникова робота, обмін враженнями.

Інтимна лірика Лесі Українки своєрідна , навіть віддалено ніким не повторена, в мотивах і образах загадкова, ніколи не друкована за життя поетеси. Вона є виразом найболючішої, найпрекраснішої, найшляхетнішої часточки жіночої душі. Стосунки поетеси із Сергієм Мержинським - це історія взаємної приязні, товариської підтримки, вірної дружби, душевного єднання і кохання без відповіді, нездійснених мрій, вічної розлуки, гіркої самотності. Це було щось більше і вище за щасливу земну любов. Під враженнями почуттів з'явилися вірші у прозі «Твої листи завжди пахнуть зов'ялими трояндами», поезії «Все-все покинуть, до тебе полинуть»..., «Уста говорять: «Він навіки згинув!». Виразне читання поезій, прослуховування аудіозаписів.

Обмін враженнями щодо прочитаного.

Міні-диспут.

«Що краще - коли кохаєш ти чи коли кохають тебе ?»

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ.

Інтерактивна вправа «Мікрофон». Продовжити речення:

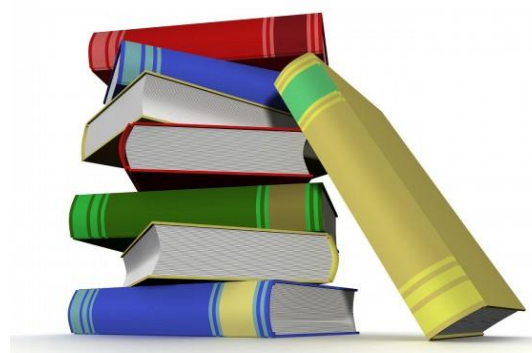
- * « Мене вразило...»
- * «Мені сподобалося...»
- * «Я відкрив(відкрила) для себе...»
- * «Поезія , виявляється , така річ...»

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

1. Навчитися виразно читати, аналізувати поезії, висловлювати про них власну думку.
2. Індивідуальне завдання: підготувати повідомлення про міфічних осіб.

Використана література

1. Возняк М.С. Історія української літератури. – Л.: Феміна, 1992.
2. Єфремов С.О. Історія українського письменства. – Л.: Фаміна, 1992.
3. Науково освітній потенціал нації: погляд у ХХ ст. – К.: Наукова думка, 2003.
4. Національна доктрина розвитку освіти, 2002.
5. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392.
6. Недодатко Н.Г. Формування навчально-дослідницьких умінь старшокласників. Дис. канд. пед. наук. – Кривий Ріг. – 2000.
7. Парацич В.В. Українська література. 10 клас. Академічний рівень. Плани-конспекти уроків для шкіл з українською мовою навчання. – Х.: Вид-во «Ранок», 2010. – 320 с.
8. Пометун О.І. Сучасний урок «Інтерактивні технології навчання»: (науково-методичний посібник). – К.: Видавництво А. С. К. – 2004. – 192 с.
9. Райков Б.С. Исследовательский метод в педагогической работе. – Л.: Госздат, 1924. – 68 с.
10. Харибіна Н.М. Життя людини – пошук істини. Вивчаємо українську мову та літературу. – 2011. - № 4 (260). - С. 20-31.
11. Маричева М.В. Нестандартні форми проведення уроків позакласного читання. – 2011. - № 4 (260). – С. 10 - 16.

Ящук Раїса Володимирівна народилася 15 травня 1961 року в м. Березне Рівненської області.

Закінчила Луцький державний педагогічний інститут імені Лесі Українки (1986 р.). Працює вчителем української мови та літератури в Городищенській загальноосвітній школі I-III ступенів.

2005 — лауреат конкурсу «Учитель року» у номінації «Українська мова та література».

2007 — переможець конкурсу «Учитель року» у номінації «Українська мова та література».